ਆਰਤੀ ਬਾਰੇ

ੴ

ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ [1]

ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ ॥ ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੇ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲਾ ॥ [2]

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਵਨ ਲਗੇ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੰਗਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਵਾ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਵਾ ਉਲਟ ਹੈ ਵਾ ਹਿੰਦੂਮਤ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਠੈਹਿਰੋ ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਭੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਜੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਹਲਾਂਦੀ । ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਜੋਤਾਂ ਵ ਦੀਵੇ ਕਿਥੇ ਖੰਡਨ ਕੀਤੇ ਹੈਂ ਵ ਕਿਥੇ ਲਿਖੀਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨ ਕਹਿਨ ਲਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਔਰ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ : -

ਗਗਨਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ [3]

ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਆਰਤੀ ਦਾ ਥਾਲ ਵਡਾ ਹੈ ਗਗਨ ਵ ਅਕਾਸ਼ । ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਵਾ ਜੋਤਾਂ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਹਨ । ਸੁਨੋ ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਏਹ ਆਰਤੀ ਬੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੈ । ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾਵਨੀ ਛਡੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੌਰ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਕਰਨਾ ਛਡਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸੇ ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਪਵਣ ਚਵਰੋ ਕਰੇ' । ਅਗ੍ਰ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਜੋਤਾਂ ਜਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਵਨ ਦੇਵਤਾ ਚਵਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਸੋ ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਓਹ ਆਰਤੀ ਬੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਦੀ ਵਰਨੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਔਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਰਤੀ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਯਾ ਹੈ : -

---

[1] ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੧੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

[2] ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੨੬੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

[3] ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ, ਪੰਨਾ ੬੬੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਧੂਪ ਦੀਪ ਘ੍ਰਿਤ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ ॥ ਵਾਰਨੇ ਜਾਉ ਕਮਲਾ ਪਤੀ ॥ [੪]

ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਕਰਿ ਮੈ ਨ ਕਹ੍ਯੋ ਸਭ ਤੋਹਿ ਬਖਾਨ੍ਯੋ ॥ [੫]

ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ ॥ ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੇ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲਾ ॥ [੬]

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਆਦਿਕ ਇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨੀ । ਆਰਤੀ ਦੀ ਰਸਮ ਕੌਮੀ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਕੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਗਤ ਜਿਤਨੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਇਸ਼ਟ ਪੂਜਯ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਸਭਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਹੈ । ਦੀਪ, ਗੰਧ, ਧੂਪ, ਦੀਪ, ਨਈਵੇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਦਾਰਥ ਕਰ ਇਸਟ ਦੇਵ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥ ਬਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਆਰਤੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹ ਬਿਬੇਕ ਦੇ ਜੁਧ ਵਿਚ ਇਸ ਪੰਚ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਭੀ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਸੈਨਾ ਸੂਰਮਾ ਬ੍ਰਨੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਕ ਆਰਤੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ । ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਅੰਤ੍ਰਗਤਿ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਆਪੋ ਆਪਨੇ ਇਸ਼ਟ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਪੜਦੇ ਭੀ ਹਨ । ਸੋ ਆਰਤੀ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕੌਮੀ ਰਸਮ ਹੋਨੇ ਕਰ ਇਕੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਦਾ ਪੜਨਾ ਆਪ ਅਪਨੇ ਪੰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਮੂਜਬ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਇਸਟ ਦੇਵ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਸਿਖ ਪੰਥ ਭੀ, ਜੋ ਕੌਮ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰਗਤਿ ਹੀ ਹੈ । ਅਰ ਚਾਰ ਸਰਗੁਣ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥ ਇਸਟ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ, ਅਸ਼ਤ੍ਰ-ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਸਤਪੁਰਸ਼, ਮਹਾਤਮਾ, ਸੰਤ ਜਨ । ਇਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥੇ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਆਪੋ ਅਪਨੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ ਮਹਾਤਮਾ ਪ੍ਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਓਹ ਪੂਜਯ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਹਿਲੇ ਤੀਨ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥ ਸ੍ਰਬ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹੋਨੇ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਸਿਖ ਧਰਮ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾ: ਜੀ, ਗੁਰਦਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ ਤਥਾ ਅਸ਼ਤ੍ਰਾਂ-ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਹੈ ।

ਆਰਤੀ ਕਰਨਾ ਗੰਧ, ਪੁਸ਼ਪ, ਧੂਪ, ਦੀਪ ਆਦਿਕ ਪੰਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਕਰ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਪੜਨ ਵਿਚ 'ਗਗਨਮੈ ਥਾਲੁ' [੭], 'ਨਾਮ ਤੇਰੋ ਆਰਤੀ' [੮], 'ਧੂਪ ਦੀਪ ਘ੍ਰਿਤ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ' [੯] ਤਥਾ 'ਸੁੰਨ ਸੰਧਿਆ' [੧੦] ਏਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ ਅਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੀ ਬਾਣੀ

[੪] ਸ੍ਰੀ ਸੈਣੁ, ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੫] ਰਾਮਾਵਤਾਰ, ਪੰਨਾ ੨੫੪, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੬] ਗਉੜੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ ੨੬੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੭] ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ, ਪੰਨਾ ੬੬੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੮] ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੪, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੯] ਸ੍ਰੀ ਸੈਣੁ, ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।
[੧੦] ਪ੍ਰਭਾਤੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੫੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਪੜੀਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਦਾ ਬੜੇ ਤੋਂ ਬੜਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਰਤੀ ਦੀ ਹੀ ਰਸਮ ਹੈ ।

ਜੈਸੇ ਕਟੋਚੀਆ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਲਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਐਡਰਿਸ (ਮਾਨਪਤ੍ਰ) ਦੇਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਗਟ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਨ ਆਦਰ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਲਈ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਂਦੀ ਆਈ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ । ਆਰਤੀ ਕਰਨਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੁੰਨਯ ਕਰਮ ਹੈ ।

ਦਿਰਸ਼ਟਾਂਤ

ਏਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾ ਹੋਏ ਕਿ 'ਗਗਨਮੈ ਥਾਲੁ' [੧੧] ਆਦਿਕ ਬਾਣੀ ਪੜਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਧਰ ਧੂਪ ਦੀਪ ਘ੍ਰਿਤ ਦੀ ਆਰਤੀ ਸਾਜਦੇ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨੋ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ਸੋ ਇਸਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਸੋ ਦੋਨੋ ਠੀਕ ਹਨ । ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਭੀ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਭੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ । 'ਗਗਨਮੈ ਥਾਲੁ' ਆਦਿਕ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਕੇਵਲ ਭਾਵਨਾ ਕਰ ਸ੍ਰਬ ਵਿਆਪਕ ਇਸਟ ਦੇਵ ਦੀ ਆਰਤੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧੂਪ, ਦੀਪ, ਘ੍ਰਿਤ ਆਦਿਕ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਦਾਰਥ ਕਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਪੂਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਰਗੁਣ ਨਿਰਗੁਨ ਦੋਹੁਆਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਹੀ ਆਰਤੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਪੰਥਾਂ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਇਹ ਉਤਮ ਰੀਤੀ ਕੇਵਲ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ।

ਦੀਪਕ ਵਿਧਾਨ

ਆਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਘ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦੀਪਕ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਤਯੰਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲਨੇ । ਜੈਸੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਚਾਉ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਈ ਅਜ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ (ਘੀ ਕੇ ਚਰਾਗ਼) ਜਲਾਓ । ਸੋ ਜਿਥੇ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਲਨ, ਉਥੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ, ਚਾਉ, ਅਨੰਦ, ਮੰਗਲ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਮ ਤੇ ਸੋਗ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਾਂ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਜਗਾਇ ਕਰ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਨੰਦ-ਮੰਗਲ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਜਗਾਇ ਕਰ ਆਰਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਦੀਪਕ ਜਗਾਇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮਾਤਮ ਸਮੇਂ ਦੇ (ਸੋਗ) ਗਮੀ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਚਿਹਨ

[੧੧] ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ, ਪੰਨਾ ੬੬੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੀਪਕ ਜਗਾਇ ਕਰ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ ।

ਕੇਸਰ ਆਦਿਕ ਗੰਧ ਦੇ ਤਿਲਕ ਦਾ ਵਿਧਾਨ

ਕੇਸ੍ਰ ਆਦਿਕ ਗੰਧ ਦੇ ਤਿਲਕ ਕਰਨ ਦਾ ਏਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਟਿੱਕਾ ਲਗਾਯਾ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਡਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਤਿਲਕ ਹੋਣੇ ਕਰ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਗਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ । ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰਗਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ । ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਮਹੰਤਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਤਆਦਿਕ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਚੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਪੁਸ਼ਪ ਚੜ੍ਹਾਉਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ

ਪੁਸ਼ਪ ਚੜ੍ਹਾਉਨ ਕਰ ਭੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਪਦਵੀ ਦੇ ਜੋ ਲਾਇਕ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਦਵੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਰੂਢਤਾ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ । ਲੋਕਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਏਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਮੰਨਨ ਲਈ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਹ ਕਹਿਨ ਦੀ ਰਸਮ ਹੈ ਕਿ ਭਈ ਇਸ ਲਿਖਤ ਪਰ ਫੂਲ ਚਾੜ੍ਹੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਤਾਤਪਰਯ ਲਿਖਤ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦੇ ਮੰਨੇ ਕੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਫੂਲ ਚੜ੍ਹਾਉਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ।

ਧੂਪ ਧੁਖਾਉਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ

ਸੁਗੰਧੀ ਆਦਿਕ ਧੂਪ ਦਾ ਧੁਖਾਉਨਾ ਭੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ, ਤਥਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਹਲੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਪ੍ਰ ਸਵਾਸਾਂ ਕਰਕੇ ਮੰਦ੍ਰ ਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪਵਨ ਜੂਠੀ, ਅਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਧੂਪ ਧੁਖਾਉਨ ਕਰ ਓਹ ਪਵਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਕਰ ਸੁਚਤਾ ਅਤੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਥਾ ਹਿਰਦਾ ਕਮਲ ਖਿੜ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ।

ਨਈਵੇਦ ਦਾ ਵਿਧਾਨ

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਆਦਿਕ ਨਈਵੇਦ ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੁਖ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਕਰ ਸ੍ਰਬ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਬਾਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਧ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਖ ਪਵੇ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ । ਕੋਈ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾ ਹੋਨ ਕਰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਸ੍ਰਬਾਨ ਕੁਲੀ ਹੈ । ਸੋ ਸ੍ਰਬ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸ੍ਰਬ ਦਾ ਆਤਮਾ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਾਉ ਸ੍ਰਬ ਦੇ ਆਤਮੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਤਾਂ ਤੇ ਨਈਵੇਦ, ਅ੍ਰਥਾਤ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ਗੰਧ, ਪੁਸ਼ਪ, ਧੂਪ, ਦੀਪ ਦੇਹ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਈਵੇਦ ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਆਤਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ । ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਰ ਏਹ ਕਿ ਗੰਧ, ਪੁਸ਼ਪ, ਧੂਪ, ਦੀਪ ਆਦਿਕਾਂ ਕਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿਕ ਇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮ ਧ੍ਰਮ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦੀ ਬਿਧ

(੮੧) ਧੂਪ, ਦੀਪ, ਘ੍ਰਿਤ ਸਾਜ ਆਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਥਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਜਗਾਉਣਾ ਧੂਪ ਧੁਖਾਵਨਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਰਤੀ ਦਾ ਥਾਲ ਫੜ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋਵੇ । ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਏ । ਆਰਤੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰ ਹੋਵੇ, ' ਗਗਨਮੈ ਥਾਲੁ '[੧੨], 'ਨਾਮੁ ਤੇਰੋ ਆਰਤੀ'[੧੩], 'ਧੂਪ ਦੀਪ ਘ੍ਰਿਤ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ'[੧੪], 'ਸੁੰਨ ਸੰਧਿਆ'[੧੫] ਏਹ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਆਰਤੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨੀ । 'ਸੰਖਨ ਕੀ ਧੁਨ' ਏਹ ਸਵੈਯਾ ਪੜਨਾ । ਇਸ ਸਵੈਯੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਕਰਨੀ । ਸੰਖਨ ਕੀ ਅਤੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਧੁਨਿ ਕਰਨੀ, ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਖਾ ਬ੍ਰਸਾਨੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਜੀ ਦੇ ਰੁਮਾਲ ਪਰ ਹੀ ਮਸਤਕ ਪ੍ਰ ਕੇਸ੍ਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਕਰਨਾ । ਸੋ ਜੈਸਾ ਆਰਤੀ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ । ਆਰਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਤ ਬੈਠ ਜਾਏ ।

(੮੨) ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਕਰ ਅ੍ਰਦਾਸ ਹੋਵੇ । ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਭੇਟ ਹੋ ਕਰ ਬਿਧੀ ਪੂਰਬਕ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

(੮੩) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਹੋ ਜਾਨ ਮਗ੍ਰੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਦਰਸਾਈ ਜਾਇ ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਰ ਰੂਪਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਬੜਾ ਆਦਰ ਮਾਨ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ : -

---

[੧੨] ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਆਰਤੀ, ਪੰਨਾ ੬੬੩, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

[੧੩] ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੪, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

[੧੪] ਸ੍ਰੀ ਸੈਣੁ, ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

[੧੫] ਪ੍ਰਭਾਤੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੫੦, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਇਕ ਸਿਖ ਦੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪੰਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ।

ਅਥਾਤ ਇਕੇਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਹੈ । ਜੇ ਦੋ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹੈ । ਜੇ ਪੰਜ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਨ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਸੰਗਤ ਜੁੜੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਸੋ ਆਰਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹਿਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਆਰਤੀ ਦਾ ਦਰਸ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਰਾਉਣਾ ਤਥਾ ਤਿਲਕ ਕਰਨਾ ਏਹ ਮਾਨੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰਿੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਮਗਰੋਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚੋਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਜੋ ਆਰਤੀ ਦਾ ਦਰਸ ਕਰਾਏ, ਹਥ ਜੋੜ ਕਰ, ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਦਰ ਹੋਵੇ । ਤਥਾ ਹੀ ਤਿਲਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੀ ਆਦਰ ਦੇਵੇ । ਆਰਤੀ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕਰ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਮਲਨ ਬਾਬਤ ਇਕ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਸਾਂਇਸ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਨੇ ਸਾਂਇੰਸ ਵਿਦਯਾ ਦੁਵਾਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਕੇ ਦੱਸਨ ਦਾ ਲੇਖ ਭੇਜਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਰ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦ੍ਰਤੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਲਹਰਾਂ ਤੇ ਲਪਟਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਭੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਸ ਸਮਾਨ ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਅਗਨੀ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਆਰਤੀ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਿਰ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੀ ਸਮਾਨ ਅਗਨੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਸ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਕਰ ਆਰਤੀ ਦੀ ਜੋਤ ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਧ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਹੀ ਹੈ । ਇਧਰ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਥਾਤ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਉਦਕਰਖਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ । ਜਿਨਾਂ ਦੁਵਾਰਾ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਲਪਨਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਾਹਿਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਹਥ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਵਿਚ ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ । ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮੈਸਮ੍ਰੇਜ਼ਮ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ । ਸੋ ਆਰਤੀ ਪ੍ਰ ਹਥ ਫੇਰਨ ਕਰ ਏਹ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤ ਵਿਚ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਇ ਵਿਚ ਹਥਾਂ ਦੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਬਾਣੀ ਆਕਰਖਣ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਪ੍ਰ ਮਲਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬਦ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਮੁਖੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਨ ਦਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ, ਆਰਤੀ ਬਾਰੇ ਅਪਨੇ ਔਰ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਨੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਣ ਲੀਯਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਤੀ ਦੀਵੇ ਬਾਲਨੇ ਘਿਉ ਦੇ ਥਾਲ ਵਿਚ ਸਜਾਵਨ, ਏਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੀਆ ਹੈ : -

ਧੂਪ ਦੀਪ ਘ੍ਰਿਤ ਸਾਜਿ ਆਰਤੀ ॥ [੧੬]

ਘ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਹੈ ਘੇਉ ਦਾ ਔਰ ਸਾਜ, ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਥਾਲ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਸਜਾਈ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਘਿਰਤ ਸਾਜ ਆਰਤੀ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਸੋਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ

---

[੧੬] ਸ੍ਰੀ ਸੈਣੁ, ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰਨਾ ੬੯੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

। ਅਗ੍ਰ ਜੋਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵ ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਵਨ ਕਰਨਾ ਸੁਨ ਕੇ ਕਿਉਂ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਉਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਓ । ਉਸ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਜੋਤ ਜਗਾਓ ਵ ਬਾਲੋ । ਜੋਤ ਦੁਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ਸੋ ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਅਗ੍ਰ ਆਰਤੀ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਜਦ ਸਸਰਾਮ ਵਿਚ ਚਾਚਾ ਫਗੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਨੈ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਰਾਏ ਕੋਟ ਵਾਲੀ ਰਾਣੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹਨ । ਤਾਂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਸੇ ਵਖਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕਾ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਦੀਵੇ ਬਾਲਨੇ ਵ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਆਰਤੀ ਕਰਨੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਪ੍ਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਰਤੀ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਕਰਨੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਇਤਹਾਸ ਵ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਤਖ਼ਤ ਸਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਥਾਲ ਵਿਚ ਜੋਤਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਵ ਜਗਾ ਕੇ ਆਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਭਾਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸਜਨੋ, ਅਗ੍ਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਜੋਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਗਾਵਨ ਦੇ ਆਰਤੀ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇ ਯਾ ਪੜੀਆ ਹੋਵੇ ਯਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਦਸਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਵ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ । ਸੇਵਕ ਅਤੀ ਧਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ ।

ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਸਭ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਕੇ ਥਾਲ ਵਿਚ ਸਜਾ ਕੇ ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੀ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਛਾਯਾ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਮਸਜਿਦ ਵਾਂਗੂੰ ਸੁਨਸਾਨ ਹੀ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਵ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।